

Százötven esztendeje született Moldován Gergely

Ma még sajnos nagyon kevesen vannak az olyan románok, akik túl tudják tenni magukat a több évszázadon át beléjük nevelt magyargyűlöleten. Kevesen vannak az olyan románok, akik népüket és nemzetüket érzésben és gondolkodásban messze maguk mögött hagyva, felismerték a két nép egymásrautaltságát, akik túl tudták tenni magukat a gyermekded történelmi álmokon, s akik román létükre ki tudtak lépni az atavisztikus magyarellenesség bűvös köréből és szembe mertek – mernek – nézni a történelem és a jelenkor realitásaival. Az ilyen, átkaiktól megszabadult, s ma még sajnos csak mutatóban található románokat számon kell tartanunk, ismernünk kell objektívításra törekvő érveiket, hiszen az ő számuk gyarapodása jelzi majd, hogy a románság a nemzetévtélés folyamatában kezdi behozni azt a több évszázados elmaradást, ami hosszú időn át – és jórészt ma is – akadályozza az egyetértésre vezető párbeszéd kialakulásának, és ami az összefogásra kínáló 1989 év végi történelmi esély egyoldalú elszalasztásához vezetett.

Az évszázados előítéleteken túllépő kevés románok egyike Moldován Gergely. A *hungarus* identitás egyik utolsó, a magyargyűlölettől nem fertőzött román értelmiség egyik legelső alakja. Az *értelmiség* szót ebben az esetben különösen fontos hangsúlyozni, hiszen a kétkezi munkások és a szántóvető emberek között még a közelmúltban sem élt általánosan az a féktelen magyarellenesség, amit a jórészt erre építkező román hivatalos politikai kitenyészített. A moldvai csángó magyarok például egészen az utóbbi időkig a legjobb egyetértésben éltek az egyszerű, falubeli, vagy munkahelyi román társaikkal, s csak a román televízió marosvásárhelyi román pogromra alapozó hisztérikus magyarelles uszításának sikerült számottevő rosszindulatot gerjeszteni a regáti románság nem értelmiségi – vagyis etekintetben korábban nem manipulált – rétegeiben.

Moldován Gergely 1845. március 12-én született Szamosújvárt, ahol apja építész és román kántor volt. Iskoláit szülővárosában kezdte, majd Kolozsvárott folytatta. Már diákkorában bekapcsolódott a román kulturális életbe: kezdetben az iskolai önképzőkörbe, s szerkesztője lett a *Hajnal* című magyar és a *Speranță* (Remény) című román ifjúsági lapnak. Édesapja halála után a szamosújvári püspök támogatásával és különböző román egyházi alapítványok segítségével végezte el jogi tanulmányait. 1876-ban ügyvédi pályára lépett, de hamarosan Torda-Aranyos vármegye tanfelügyelőjének nevezték ki. Nagy ambícióval fogott a meglehetősen elhanyagolt tanügyi helyzet rendezéséhez és tíz esztendő alatt 42 állami, s 15 községi iskolát, óvodát létesített. 1886-tól a kolozsvári egyetemen a román nyelv és irodalom rendes tanára lett s itt dolgozott egészen 1919-ig. A szélsőséges román történészek és politikusok légből kapott elméleteinek bírálata miatt 1920 után félreállították. 1930-ban halt meg Kolozsvárott.

Munkássága alapvetően négy részre osztható.

1. *Tudományos tevékenysége* elsősorban a hazai románság történelmének, néprajzának leírására vonatkozott.¹ Ezekben a munkáiban a századfordulói kor színvonalán és módszerével dolgozta fel és mutatta be az erdélyi románokat. Munkáiban – utalva az ezzel kapcsolatos sanda politikai szándékokra is – vázolta a románság történelmét, a kor szokásának megfelelően foglalkozott a – minden népnél nehezen és csak romanti-

¹ *Moldován Gergely*: Alsófehér vármegye román népe. Nagyenyed, 1897. – *Uő*: A magyarországi románok. Bp. 1913.

kus árnyalatokkal megfogható – jellemrajzzal. Helyet kapnak ezekben a műveiben a helynevek, a család- és keresztnévek, az állatnevek, valamint a különböző szokások, hiedelmek, továbbá – némileg szűkszavúbban – a tárgyi világ jelenségei: az épületek, a viselet, a foglalkozások – elsősorban természetesen a juhászat.

Külön is érdemes kiemelni az Alsófehér megyei románság *mokán*, *mokány* településeivel foglalkozó leírását. Az erdélyi románok e sajátos rétegénél még az átlagosnál is nagyobb jelentősége volt az állattenyésztésnek, elsősorban a juh- és marhatartásnak. A *mokán* (mocan) szó egyébként a román nyelvben (1) havasi lakost, (2) juh- vagy marhatenyésztéssel foglalkozót, (3) műveletlent, modortalant, parasztot jelent. Magyarban a szilaj, keménykötésű emberre mondják, hogy *mokány*. Moldován Gergely szerint a román *mokánság* életmódja összefügg a kétfordulós határhasználattal, amikor is az ugart rendszeresen legettették. Mérheterlen mennyiségű állatukkal az erdélyi *mokányok* bejárták egész Romániát. Ezek a gazdag, bémunkásokat alkalmazó *mokányok* jelentették Románia arisztokráciáját, akik közül sokan földet béreltek Dobrudzsában, de nyájaik megfordultak Moldvában és Besszarábiában is. Zárt, havasi életmódjuk révén a román kultúra sok archaizmusát megőrizték, tájnyelvük például nem ismeri, vagy legalábbis nem alkalmazza a magázást és az önözést: tu tată, tu mamă, mă parinte.² Ez a jelenség megtalálható más népeknél is, mint a magyaroknál (Miatyánk ki *vagy* a mennyekben; Felséges királyom, életem, halálom *kezedbe* ajánlom), de ismeretes a század első felében Tirol félreesebb településein is, ahol csak az idegent magázták, egymás között tegezésre fordították a szót.

A magyarországi románok történelmét bemutató munkájában Moldován Gergely hitet tesz a románság balkáni kialakulása mellett, de elveti azt a változatot, hogy a Dáciából kitelepített, romanizált lakosságból alakult volna ki a későbbi román nép. Szerinte Dácia lakossága a III. században történt Balkánra telepítést követően a görög-ségbe olvadt. „Ebből az elemből sem a román nép, sem a román nyelv ki nem alakulhatott – írja –, mert ha abból alakult volna ki, akkor bizonyára megvolnának benne a dáciai dák és latin kultúra hagyományai.”³ Szerinte a „Balkánon megalakult románság nem más, mint az az itáliai pásztorelem, amely a juhokban rendkívül gazdag Apuliából az otrantói szoroson vándorolt át Thessaliába és Epirusba, Albániába, ahonnan azután a nyájak igényei szerint haladt tovább a havasok tetőin, mint sem törődve többé az országok politikai mozgalmával és közigazgatási tekinteteivel.”⁴ Tudományos munkássága azonban nem szorítkozott a néprajzra és a történelemre, foglalkozott a román irodalommal és irodalomtörténettel, vallástörténettel,⁵ sőt írt szépirodalmi munkákat is, elsősorban színműveket, melyek témáját a román népeletről merítette.⁶

2. Műveinek másik részét jelentik az *adatközlések*, amelyek tárgya általában a román népelet, hiedelemvilág és népköltészet.⁷ Ezek az írások fontos adatokat közölnek az erdélyi románság népi műveltségéről, hagyományvilágáról.

² *Moldován Gergely*: i.m. 1897. 141-147. old.

³ *Moldován Gergely*: i.m. 1913. 36. old

⁴ Uo. 37. old.

⁵ A román irodalom a múlt század második felében. Figyelő, 1873. – A román irodalom a XVI-XVII. században. Fővárosi Lapok, 1873. – A román nyelv és irodalom története. Nemzet, 1885. 335. sz. – Az erdélyi román nép vallási uniója Rómával. Erdélyi Múzeum, 1890. – Az oláh helyesírás az akadémia előtt. Magyar Nyelvőr, 1888. – A román nyelvtan kézikönyve, 1888. – Rudolf trónörökös felkérésére ő írta a románságról című fejezetet az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben című sorozat VII. kötetében (1896).

⁶ Szép Iliána (1878-ban mutatták be Kolozsvárott), Falu ládája (1881), Flórika szerelme (1901, Budapest)

⁷ Román népdalok és balladák. Kolozsvár, 1872. – Román közmondások. Kolozsvár, 1882. – A román nép varázsköltészete. Erdélyi Múzeum, 1889.

3. Jelentős teret foglalnak el Moldován Gergely munkásságában a különböző *szakmai és politikai vitacikkek*. Azonban az esztendőiben születtek ezek az írások, amikor a fiatal román állam megalakulása után politikusaik a belső nehézségek elfedésére egyre növekvő érdeklődést mutattak Magyarország románok lakta területei iránt. Moldován Gergely, aki nem tartozott az erdélyi román szeparatisták közé, vitairataiban szembeszállt a román beavatkozási kísérletekkel.⁸ Ezek az írások elutasították a szélsőséges román nacionalizmust, de az objektivitás jegyében bírálták a magyar állam nemzetiségi politikáját is. A két nép közötti jobb megértés érdekében, a magyar viszonyok románul való ismertetésére 1892-ben megalapította az *Ungaria* című folyóiratot, amit aztán 1895-ben a románok magyar nyelven történő ismertetése érdekében *Román-Magyar Szemle* című mellékklappal egészített ki.

4. Végül meg kell említeni Moldován Gergely munkásságában a *fordítások* jelentőségét,⁹ amelyek ugyancsak a két nép kulturális értékeinek kölcsönös megismerését szolgálták.

Moldován Gergely nem véletlenül szentelte egész életét a román-magyar közeledés eszméjének. Mint román nemzetiségű állampolgár teljes mértékben átérezte annak veszélyét, hogy a két egymásra utalt nép egyfelől az osztrák, másfelől az orosz nagyhatalom játékszerévé válhat, ha nem ismeri fel sorsában és a rá leselkedő veszélyben a közösséget. Az oroszok, hogy besszarábiai terjeszkedésükről eltereljék a figyelmet, gátlástalanul szították a Román Királyság szélsőséges politikusait a Magyarország elleni nyílt fellépésre. Az osztrákok pedig a megosztás politikáját alkalmazva az erdélyi román szeparatistákat támogatták a magyarok ellensúlyozására. A kívülről szított magyarellenesség természetesen termékeny talajra talált a regáti és az erdélyi románság számottevő részénél. Moldován jól látta a veszélyt és a lehető leghatározottabban elutasította a bukaresti mesterkedéseket. „Uram! – írja a bukaresti román kultúr-liga elnökéhez intézett egyik nyílt levelében – Uram! Önök mesterek a hazudozásban. Az Önök Ligája a hazudozások és rágalmozások szövetsége. Ezért nem becstülöm önöket semmire.”¹⁰

Moldován Gergelynek megvolt az erkölcsi alapja ahhoz, hogy visszaautásítsa az erdélyi román nacionalizmust szító, az erdélyi románság védelmének hazug szerepében tetszelgő bukaresti politikát. Ő ugyanis mindkét félnek szemére vetette az egymástól való idegenkedést, az egymás lenézését, a megértés hiányát. Magyarok, románok című munkájában olvashatjuk: „A mi füleinknek ez a szó -ungur- sajátosan hangzik. Jelentése: nem véred, nem vallásod, nem jóakaród; ellentéted erkölcsben, hitben, gondolkodásban; olyan valami, minek szelleméből semmit sem szabad átvenni, amellyel vegyülni vérfertőzés, bűn.”¹¹ Majd pedig: „Ez a szó -oláh- az erdélyi magyar előtt azt jelenti: szolgál, jobbagy, hitvány, neveletlen, a parasztságnak netovábbja, olyan valami, amit komolyan számbavenni vagy akinek fájdalma iránt érdeklődni merőben felesleges.”¹²

E két megállapítás mutatja, hogy Moldován Gergely milyen jól ismerte a román-magyar kapcsolatokat alapvetően és mélyen megfertőző előítéleteket. Amelyek megléte miatt teljesen reménytelen a megoldás, ha csupán egyik vagy másik oldalról indul ki. Csak az egyszerre és egyidőben, kétfelől érkező közeledés vetheti előre a megoldás reményét. Enélkül minden jószándék gyanússá, minden közeledés félelmissé válik,

⁸ *Moldován Gergely*: Válaszirat a bukaresti román ifjak memorandumára, 1892. – Nyílt levelek Urecha A. Lászlóhoz, 1894. – A magyar nemzeti állam nemzetiségi feladatai, 1896.

⁹ A román népköltészetből. *Képes Világ*, 1869. – Román népdalok. Életképek, 1876

¹⁰ Nyílt levelek a bukaresti kultúr-liga elnökéhez, Urecha A. Lászlóhoz. Kolozsvár, 1894. 302. old.

¹¹ *Moldován Gergely*: Magyarok, románok. Kolozsvár, 1894. 5. old.

¹² Uo. 32. old.

minden gesztus üres és eredménytelen marad. Ezért van az, hogy mi magyarok százszor és százszor kinyilváníthatjuk jószándékunkat, azt a másik fél mindig kétszínűségnek, vagy a gyöngeség jelének fogja tartani és az érdemtelenül ölébe hullott népek és területek elvesztése miatti folytonos szorongásában sosem lesz képes önmaga számára is megnyugtató megegyezésre, amíg nem tudja levetni öröklött és mesterségesen is éltetett előítéleteit, félelmeit, gyanakvásait.

Moldován Gergely már száz esztendővel ezelőtt példát mutatott arra, hogy miként lehet megszabadulni az előítéletektől, és az azokat tápláló téveszméktől. A dákoromán kontinuitás romantikus képzelgése, amely a román nacionalizmust táplálja és a jogosság érzetét hivatott pótolni, a román-magyar kiegyezés, vagy legalábbis közeledés, egyik alapvető akadály. Moldován Gergely már a múlt század végén maró gúnnyal írt erről a rögeszméről a „bukaresti román ifjaknak” küldött levelében: „A románok történetét elkezditek 106-ban Krisztus után és kimondjátok, hogy ez a föld a miénk, mert 106-ban a rómaiaké volt.”¹³ „A román történészek összekutatták eddig a világ könyvtárait, a görög írókat fenekestül felforgatták, de nem kaptak egyetlen emléket sem, ami a dácziai eredet mellett szólana.”¹⁴ „A harmadik század végével Erdélyben megszűnnek a római emlékek és egyetlen kődarab sem mutatja nekünk többé, hogy ez a föld románok kezében lett volna. A nyelvnek egyetlen szava sem hozható fel a dácziai eredetűség mellett.”¹⁵ Majd bölcsen hozzáfűzi: „És ez mit von le a román nép becsületéből? Semmit, éppenséggel semmit. Az azonban már erősen jellemezhet minket, hogy van egy rögeszménk, amit ki nem verhet belőlünk semmi és senki.”¹⁶

Moldován Gergely kódós történelmi államokkal, nemzedékeken keresztül megrögzött előítéletekkel leszámloló gondolkodása és az emiatt rázúduló kicsinyes támadásokat semmibevevő bátorsága példát nyújt arra, hogy milyen irányban keresheti a román politika az Európa felé vezető utat. Amely egyszersmind kivezethet abból a csapdából is, amely a saját maga által félrevezetett tömegekkel találja magát szembe minden, a magyarsággal szemben toleranciát mutató, megegyezést kereső megnyilvánulás esetén. Moldován Gergely emelt fővel vallotta, hogy úgy is lehet valaki jó román, ha nem vágja magát hamis történelmi pózokba és nem hangoztatja lépten-nyomon magyarellenességét. „Igaz román vagyok – írja tiszteletet parancsoló öntudattal –, az akarok maradni; nem engedem, hogy nálamnál jobbnak tartsa magát senki sem. (...) Soha sem tagadtam meg népemet, véretem és nem fogom megtagadni sohasem. De én ezen tisztá, szeplőtlen románságomat össze tudom egyeztetni magyar állampolgári jogommal.”¹⁷

Moldován Gergely azonban nem csak a románságnak mutat példát mértéktartó és igazságos szemléletével, hanem nekünk magyaroknak is. A százötven esztendővel ezelőtt született román tudós, akinek sikerült feloldani azt a sokak számára ma is megoldhatatlannak tűnő konfliktust, amely az állampolgárság és a nemzetiség kettőségéből ered, évszázados előítéleteken túllépő gondolkodásával mindannyiunkat maga után hív erre az útra. Lehet, hogy a benne megtestesülő ideál csak a következő évezredben valósul meg és lesz általános, sőt az is lehet, hogy örökre megmaradunk önpusztító gyűlölködésünkben. Moldován Gergely példája akkor is csillagként ragyog felettünk száz esztendő távolából. A csillagok pedig, mint tudjuk, nem azért fénylenek, hogy föltétlenül elérjük őket, hanem hogy mutassák az utat, amerre haladnunk kell.

Halász Péter

¹³ *Moldován Gergely: Válaszirat...* 1894. 12. old.

¹⁴ *Uo.* 17. old.

¹⁵ *Uo.* 17. old.

¹⁶ *Uo.* 19. old.

¹⁷ *Uo.* 48. old.